

Литвин О. П.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного і кримінального права
юридичного факультету
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КОНТРОЛЮ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ ФІНАНСАМИ

DIRECTIONS OF PERFECTION OF CONTROL IN THE MANAGEMENT OF LOCAL FINANCE

У статті розглянуто питання реформування та вдосконалення організаційних і правових основ управління місцевими фінансами в Україні. Проаналізовано Концепцію реформування місцевих бюджетів. Досліджено контроль у сфері управління місцевими фінансами.

Ключові слова: місцеві фінанси, управління, контроль, бюджет, місцевий бюджет.

В статье рассматриваются вопросы реформирования и совершенствования организационных и правовых основ управления местными финансами в Украине. Осуществлен анализ Концепции реформирования местных бюджетов. Исследуется контроль в сфере управления местными финансами.

Ключевые слова: местные финансы, управление, контроль, бюджет, местный бюджет.

In the article the questions of reformation and perfection of organizational and legal frameworks of management of local finances in Ukraine are examined. Conception of reformation of local budgets is analysed. Control is probed in the field of local financial management.

Key words: local finances, management, control, budgets, local budgets.

Суспільство на сьогодні потребує фінансового забезпечення свого існування. Таке забезпечення здійснюється на державному та місцевому рівнях, тобто йдеться про публічні фінанси – державні та місцеві.

Перші згадки про фінансовий контроль на території сучасної України датуються ще X ст., коли платежі князям, данина татарським ханам тощо здійснювалися спочатку в натуральній формі, а згодом – у грошовій, а це вже підпадало під контроль влади [1, с. 241].

Варто зазначити, що вже у XIX ст. стало зрозумілим, що метою фінансового контролю у сфері управління фінансами є не стільки переслідування фінансових правопорушень, скільки їх попередження. Звичайно, краще попередити правопорушення, ніж боротися з його наслідками.

Ліберелізаційні процеси, що відбулися в Європі у 80-х – початку 90-х рр. XX ст., доволі позитивно відбилися на місцевих фінансах України. Перш за все, виникла реальна потреба у кардинальній зміні бюджетної системи України, з'явилися інші місцеві фінанси (позабюджетні і валютні фонди, розвиток комунальної форми власності тощо).

Одним із перших законодавчих актів, який став підґрунтям для формування системи місцевих фінансів незалежної України, став Закон від 5 грудня 1990 р. «Про бюджетну систему України». Проте питання контролю та управління у ньому прямо так і не знайшли свого закріплення. Це ж саме стосується і нової редакції Закону «Про бюджетну систему України» 1995 р., Конституції України 1996 р., Закону від 21 травня 1997 р. «Про місцеве самоврядування в Україні». Перелічені акти регулювали, а деякі і дотепер регулюють загальні питання формування місцевих бюджетів, частково –

питання місцевих податків і зборів. Стосовно інших місцевих фінансів лише зрідка зустрічається якась згадка.

У вузькому розумінні контроль пов'язують із будь-якою функцією управління; під контролем також розуміють перевірку діяльності будь-кого або будь-чого [2, с. 11].

Ширший зміст у поняття «контроль в управлінні» вкладається під час визначення його як перевірки дотримання та виконання нормативно установлених завдань, планів і рішень [3, с. 317–318].

У цьому розумінні розглядуваної категорії наголос робиться на функціональному призначенні контролю, його виникненні на певній стадії управлінського процесу. Як слушно пише Є. Кочерін, погляд на контроль як на остаточний етап управлінської діяльності, що дає змогу зіставити досягнуті результати із запланованими, є усталеним у науковій літературі поглядом [2, с. 11].

Варто зауважити, що в юридичній та економічній літературі дотепер відсутнє єдине бачення поняття «контроль», існують різні думки щодо співвідношення контрольної функції фінансів та фінансового контролю [1, с. 20–21]. Так, деякі вчені вважають, що контрольна функція фінансів не має нічого спільного з фінансовим контролем, інші – що вони тісно пов'язані між собою, що контрольна функція фінансів фактично є об'єктивною основою існування фінансового контролю, але вона його не породжує. Тобто сам факт існування фінансів передбачає як наявність їх контрольної функції, так, відповідно, і фінансового контролю.

З цього приводу Л. Савченко зазначає, що поняття «фінансовий контроль» і «контрольна функція фінансів» різняться, оскільки остання є проявом суспільного

призначення фінансів і забезпечення економічних умов для здійснення контролю за формуванням та використанням публічних фондів коштів, державного і комунального майна, а фінансовий контроль, у свою чергу, є діяльністю відповідних суб'єктів, які практично використовують контрольний характер фінансів.

Проблеми правового регулювання, організації та функціонування державного контролю взагалі та у сфері місцевих фінансів зокрема, є доволі складними та різноманітними, як і проблеми життя й організації суспільства, держави. Ефективний та дієвий державний контроль є необхідною умовою сильної влади, а також важливим фактором державного та місцевого будівництва і розвитку.

Зауважимо, що контроль має забезпечувати належне (тобто законне, економічне, ефективне, результативне та прозоре) управління місцевими фінансами. На сьогодні система контролю в сфері місцевих фінансів України та управління ними ще не має достатнього правового, наукового, інформаційно-технічного та кадрового забезпечення в частині впровадження у практику сучасного вітчизняного та зарубіжного досвіду, розроблення та реалізації новітніх інформаційно-програмних проектів, задоволення потреб у підготовці кадрів та підвищенні їх кваліфікації.

Відповідно до ст. 1 Лімської декларації керівних принципів контролю, прийнятій IX Конгресом Міжнародної організації вищих контрольних органів 1977 р., організація контролю є обов'язковим елементом управління суспільними фінансовими коштами, оскільки таке управління тягне за собою відповідальність перед суспільством. Водночас контроль визначено не як самоціль, а як невід'ємну частину системи регулювання, метою якої є викриття відхилень від прийнятих стандартів і порушень принципів, законності, ефективності та економії витрачання матеріальних ресурсів на більш ранній стадії. Це робиться задля того, аби мати можливість вжити корегуючих заходів, а в окремих випадках – притягти винних до відповідальності, отримати компенсацію за заподіяну шкоду чи вжити заходів стосовно попередження чи зменшення таких порушень у подальшому.

Організація та функціонування ефективної системи контролю у сфері місцевих фінансів є обов'язковим та невід'ємним атрибутом чи елементом державної фінансової політики загалом. Зважаючи на таку його масштабність, вдосконалення цієї системи має здійснюватися, як вказує С.О. Шохін, щодо фінансового контролю не автономно, а як ланка в загальній системі заходів перебудови фінансового механізму.

Наголосимо, що контроль у сфері управління місцевими фінансами так само, як і фінансовий контроль, покликаний забезпечувати права та інтереси органів державної влади, органів місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб. Безпосередньою фактичною метою такого контролю є гарантія безперервного та ефективного фінансового забезпечення діяльності держави та органів місцевого самоврядування.

Контроль у сфері місцевих фінансів ще досі знаходиться на стадії становлення. Це пов'язується, зокрема,

з тим, що під впливом адміністративної реформи, внесенням змін до Конституції України під закономірне реформування підпала сама система державного контролю, а також система місцевих фінансів. Виникла необхідність у створенні нових елементів системи фінансового контролю, визначенні повноважень та компетенції контролюючих органів, що відповідало би сучасним економічним, політичним, фінансовим та правовим реаліям.

Що стосується об'єкта і предмета контролю, ми погоджуємося із А. Коваленком у тому, що місцеві фінанси є об'єктом фінансового контролю, а складники місцевих фінансів вважатимуться предметом фінансового контролю [4, с. 213]. З огляду на це, слушною є думка професора Л. Савченко про те, що об'єкт фінансового контролю – це фінансова та пов'язана з нею господарська діяльність підконтрольних суб'єктів, стан їх внутрішнього контролю, на яку спрямовуються дії контролюючих суб'єктів чи суб'єктів, що здійснюють фінансовий контроль, публічні фінанси, майно, яке належить державі чи органам місцевого самоврядування; предмет фінансового контролю – це окремі аспекти фінансової і пов'язаної з нею господарської діяльності підконтрольних суб'єктів, фінансові, бухгалтерські документи, що відображають рух публічних фінансів тощо [1, с. 23, 51].

З-поміж функцій такого контролю можна виділити попереджувальну, регулятивну, оціночну, аналітичну. Ми не зупиняємося детально на огляді цього питання, оскільки воно знайшло висвітлення у працях О. Грачової, Л. Савченко, С. Шохіна та інших.

Також варто відмітити, що контроль у галузі управління місцевими фінансами складається з таких напрямів: 1) контроль за надходженням коштів до місцевих бюджетів; 2) контроль за витрачанням коштів місцевих бюджетів; 3) контроль за формуванням та використанням коштів інших місцевих фондів; 4) контроль у сфері міжбюджетних відносин і трансферів; 5) контроль ефективності використання об'єктів комунальної власності; 6) контроль за обігом бюджетних та інших місцевих фінансів у банках та інших фінансово-кредитних установах; 7) контроль за ефективністю надання та законністю використання податкових пільг; 8) попередження зловживань у фінансовій сфері на державному місцевому рівні.

У фінансово-правовій літературі можна зустріти підхід, відповідно до якого аналогічні напрями контролю названі його функціями. Проте, на наше переконання, таке бачення є дещо спірним, адже, з філософського погляду, функція (від лат. *functio* – «звершення, виконання») є зовнішнім проявом якості будь-якого об'єкта у конкретній системі відносин. Контроль навряд чи можна вважати проявом контролю.

Підвищення ефективності використання публічних фінансів, яке має вирішальне значення для економічного розвитку України та суспільного добробуту, а також виконання завдань, передбачених планом дій Україна – ЄС, можна досягти, зокрема, шляхом системного вдосконалення діяльності органів державного і комунального сектора, підвищення рівня культури державного управління.

Вирішення питань організації та функціонування публічного фінансового контролю в галузі місцевих фінансів можливе шляхом: по-перше, визначення понятійної бази публічного фінансового контролю; по-друге, проведення аналізу системи публічного фінансового контролю; по-третє, визначення основних завдань із реформування системи публічного фінансового контролю; по-четверте, визначення стратегічних напрямів та основних етапів розвитку публічного фінансового контролю.

Понятійний апарат фінансового контролю, що застосовується у вітчизняному законодавстві, науці та практичній діяльності, на жаль, не повністю узгоджується з понятійною базою, визначеною документами ЄС. Зокрема, поняття «фінансове управління і контроль», визначене базовими документами ЄС, вживається в Україні як «внутрішньогосподарський (управлінський) контроль». Поняттю «фінансовий контроль» найбільше відповідає широке за змістом поняття «фінансове управління». Про це зазначено в Концепції розвитку державного внутрішнього фінансового контролю. Також залишається невизначеною сутність та процедури контролю в сфері місцевих фінансів.

Отже, контроль у сфері місцевих фінансів також поділяється на внутрішній і зовнішній фінансовий контроль. Основою внутрішнього контролю є відповідальність керівника за управління та розвиток органу загалом. Внутрішній контроль є важливим інструментом управління, це так званий управлінський контроль, який дає змогу керівництву відповідного органу чи установи перевірити стан виконання завдань, що перед ним стоять.

У фінансово-правовій доктрині та законодавстві існує певна невизначеність у питанні розуміння понять «зовнішній контроль» і «внутрішній контроль». З цього питання доречно звернутися до положень базових документів Міжнародної організації вищих органів контролю державних фінансів (INTOSAI), в яких поняття «зовнішній контроль» передбачає виключно діяльність вищого органу фінансового контролю в системі державних органів з будь-якого контролю, який є зовнішнім стосовно системи органів виконавчої влади, оскільки зазначений орган не належить до такої системи. Інші органи державної влади, які здійснюють контрольні функції, згідно із зазначеними базовими документами, належать до системи внутрішнього контролю.

З огляду на зарубіжний досвід у цьому питанні, привертає увагу те, що у сучасних моделях державного управління базовим елементом системи державного внутрішнього фінансового контролю є загальна відповідальність керівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій тощо. Тому базовим елементом зазначеної системи в країнах ЄС є фінансове управління і контроль як функція керівників, відповідальних за діяльність конкретного органу. У вказаних органах в країнах ЄС функціонують служби децентралізованого внутрішнього аудиту, що досліджують діяльність апарату органу та підпорядкованих і підзвітних йому органів і звітують про результати проведеного аудиту відповід-

ному керівнику. Зазначені служби діють незалежно від інших підрозділів. Внутрішній аудитор незалежний у власних діях щодо проведення аудиту.

Якщо за основу поділу фінансового контролю узяти об'єкт цього контролю, тобто фінанси (державні і місцеві), як зазначає А. Коваленко, можна підтримати позицію щодо існування державного фінансового контролю (здійснюється стосовно державних фінансів) і місцевого фінансового контролю (здійснюється стосовно місцевих фінансів) [4, с. 68].

Перший здійснюється виключно місцевими органами влади (рідше територіальними громадами), а другий – і органами державної влади, і органами місцевого самоврядування, і безпосередньо територіальними громадами, іншими суб'єктами. Хоча є й інші точки зору. Наприклад, А. Коваленко визначає місцевий фінансовий контроль як діяльність відповідних контролюючих суб'єктів, зокрема, державних органів, органів місцевого самоврядування, а також незалежних аудиторів, господарюючих суб'єктів комунальної форми власності та їх структурних підрозділів, що спрямована на забезпечення законності, фінансової підтримки під час формування, розподілу та використання місцевих фінансів [4, с. 68].

Але ж для того, аби система контролю (внутрішнього та зовнішнього) у галузі управління місцевими фінансами діяла ефективно, доцільними видаються такі заходи: 1) регулярно проводити обговорення й консультації за участю представників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадськості з метою забезпечення належного сприйняття, розуміння та відповідального ставлення до розвитку системи державного фінансового контролю. І важливо, щоб відповідна інформація передавалася до органів, які створюють нормативно-правову базу. Звичайно, в Україні проводяться і парламентські слухання з відповідних питань, круглі столи, семінари, науково-практичні конференції, та здебільшого все це закінчується констатуванням наявних проблем. Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями (зокрема, з USAID, RTI, Світовим банком), які допомагають (технічно та інформаційно) у здійсненні реформ у галузі місцевих фінансів, але й цього виявляється замало. Необхідно, щоб процес створення законодавства, яке б комплексно регулювало питання контролю та управління місцевими фінансами, був сприйнятий у вищих органах державної влади; 2) створити на державному рівні координаційний орган, який би займався питанням реформування системи контролю та управління місцевими фінансами, спираючись на зарубіжний досвід, який би співпрацював з європейськими та світовими експертами і до якого б прислухалися державні діячі; 3) забезпечити належне навчання майбутніх фахівців у сфері контролю та управління місцевими фінансами, а для тих, хто працює, провадити тренінги, курси підвищення кваліфікації і, як це не банально звучить, створити фінансові умови для роботи, щоб знизити (якщо не звести до мінімуму) число зловживань з їх боку; 4) забезпечити відкритість і прозорість діяльності суб'єктів контролю та управління місцевими фінансами, посилити їх взаємо-

дію з громадськістю та засобами масової інформації; 5) запровадити щорічне звітування у засобах масової інформації про стан управління місцевими фінансами, контрольні заходи, які відбулись, та їх наслідки.

Процес реформування контролю та управління місцевими фінансами потребує певного часу та значних зусиль усіх його учасників. Зволікання з розпочинанням відповідних реформ, зумовлені факторами ризику, можуть призвести до активізації корупційних дій, зловживань та фінансових порушень і до втрати довіри громадськості до системи державного фінансового контролю загалом.

Зауважимо, що контроль у сфері управління місцевими фінансами здійснюється з метою забезпечення проведення єдиної державної фінансової, економічної, грошово-кредитної, валютної, бюджетної, податкової та інвестиційної політики, а також забезпечення економічної безпеки та захисту фінансових інтересів держави, окремих її територій, фізичних та юридичних осіб. Досягнення цілей, що стоять перед цим контролем, потребує реалізації певних завдань, а саме: 1) проведення перевірки виконання фінансових зобов'язань перед державою, органами місцевого самоврядування всіма суб'єктами фінансових правовідносин; 2) перевірка правильності використання місцевих фінансових ресурсів; 3) перевірка дотримання правил здійснення різноманітних фінансових операцій, розрахунків, зберігання коштів і майна; 4) виявлення внутрішніх резервів виробництва з метою більш економічного та ефективнішого використання матеріальних і грошових ресурсів; 5) попередження та запобігання можливим порушенням фінансового законодавства та фінансової дисципліни; 6) перевірка дотримання законодавства в діяльності органів та установ, які беруть участь у публічній фінансовій діяльності.

Результатом реалізації цього є досягнення правопорядку у процесі управління не лише місцевими, а й взагалі публічними фінансами.

Як зазначає Д. Олійник, важливим фактором підвищення ефективності державного фінансового контролю на місцевому рівні є вибір форм контролю. Такий вибір стосується не лише контрольних заходів із виконання місцевих бюджетів, а й фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання, заснованих на комунальній власності. Д. Олійник зауважує, що під час здійснення контрольних заходів у формі інспектування виконання місцевих бюджетів контролери повною мірою не охоплюють питання дотримання бюджетного законодавства учасниками бюджетного процесу на всіх його стадіях, а також операції, які у форматі ревізії не можуть кваліфікуватися як порушення (наприклад, виділення земель замість їх продажу на умовах конкурсу чи аукціону; здача в оренду майнових комплексів, будівель та споруд з подальшою приватизацією, продаж будівель та споруд без одночасного продажу земельних ділянок, на яких ті розміщені). Практика вказує на доцільність та ефективність проведення контролю, наприклад, місцевих бюджетів у поєднанні двох форм – аудиту та інспектування. А здійснення контролю за виконанням місцевих бюджетів у зазначених формах сприяє комплексній оцінці

стану виконання місцевого бюджету, як з погляду дотримання бюджетного процесу на всіх його стадіях в частині законності операцій із бюджетними коштами, так і щодо ефективності управління комунальним майном усіма суб'єктами на місцевому рівні [5, с. 7–11].

До типових порушень, які встановлені за результатами аудиту виконання місцевих бюджетів та ревізій використання бюджетних коштів на утримання органів місцевого самоврядування в частині мобілізації доходів та виконання бюджетів, зокрема, належать [6]:

- порушення норм бюджетного законодавства щодо зарахування окремих доходів до місцевих бюджетів відповідного рівня (порушення законів України про Державний бюджет України на відповідні роки, п. 6 ст. 64 Бюджетного кодексу України, в частині безпідставного зарахування до місцевого бюджету адміністративних штрафів, які підлягають зарахуванню до державного бюджету; зарахування податку на прибуток підприємств, які належать до комунальної власності іншої територіальної громади);

- проведення впродовж бюджетного періоду фінансування бюджетних установ одночасно з різних бюджетів;

- незаконні витрати внаслідок зайвої оплати за виконані ремонтно-будівельні роботи (оплата фактично невиконаних робіт та ненаданих послуг, завищення обсягів та вартості виконаних робіт).

Досліджуючи правові питання контролю у галузі місцевих фінансів, А. Коваленко дійшов певних висновків, які, на наш погляд, варто підтримати. Він стверджує, що відсутність нормативного визначення місцевих фінансів зумовила виділення різних їхніх складових елементів, а це, у свою чергу, відбивається на предметі контролю [4, с. 6–7]. Потребує уточнення і поняття «комунальні кошти», що міститься у Порядку проведення органами державної контрольно-ревізійної служби державного фінансового аудиту діяльності суб'єктів господарювання, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 2006 р. № 361. Використання такого невизначеного терміна ускладнює практичне визначення об'єкта і предмета контролю. Від чіткості визначення складових місцевих фінансів у законодавстві залежить їх формування, а, отже, і виконання в подальшому завдань і функцій різних органів стосовно здійснення фінансового контролю щодо них. Отже, з метою створення належної правової бази функціонування місцевих фінансів, правильного застосування контролюючими суб'єктами форм та методів, як зазначає А. Коваленко, необхідно розробити законопроект «Про місцеві фінанси в Україні», в якому варто дати тлумачення поняттю «місцеві фінанси», вказати їхні складові елементи тощо.

На наш погляд, значною проблемою є інші (окрім місцевих бюджетів) місцеві публічні фонди коштів і контроль у сфері управління цими коштами. Донедавна на законодавчому рівні передбачалася можливість створення позабюджетних фондів органів місцевого самоврядування. Проте нині такі фонди створювати заборонено (детальніше це питання ми розглядали під час висвітлення загальних положень про місцеві фінанси). У процесі практичної діяльності органів про-

куратури зі здійснення нагляду за додержанням вимог законодавства щодо використання коштів місцевих фондів вдалося визначити коло основних порушень, які при цьому допускаються, а саме: протиправне кредитування суб'єктів господарської та підприємницької діяльності коштом цих фондів; розміщення коштів фондів на депозитних рахунках комерційних банків із метою одержання прибутку; витрачання коштів фондів на бюджетні цілі відповідних рад; неперерахування або несвоєчасне перерахування коштів фондів до місцевих бюджетів; утримання за рахунок коштів фондів працівників виконавчих органів місцевих рад і матеріально-технічне забезпечення цих органів; відсутність фінансування програм, передбачених відповідними законами на виконання завдань та досягнення мети діяльності фонду; розпорядження коштами цих фондів головами місцевих рад та їх виконавчими комітетами; відсутність окремого обліку коштів, що надходять до кожного з цільових фондів, у межах єдиного позабюджетного фонду місцевої ради [7, с. 10].

Відзначимо, що у контексті запровадження в Україні програмно-цільового методу складання та виконання бюджетів застосування державного контролю за використанням бюджетних коштів також є актуальним, оскільки воно має забезпечувати: 1) належне виконання бюджетних програм відповідно до затвердженого плану; 2) виключно цільове використання бюджетних коштів відповідно до затверджених напрямів та обсягів; 3) виявлення фактів порушень використання бюджетних коштів та визначення посадових осіб, винних у порушеннях та зловживаннях, а також розроблення пропозицій та заходів щодо виправлення шкоди та недопущення подібних фактів у подальшому; 4) правильність та достовірність ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності; 5) інформування відповідних органів влади щодо законності та ефективності використання бюджетних коштів [8, с. 27].

Варто зауважити, що не всі країни, запровадивши у себе програмно-цільовий метод, застосовують

системи моніторингу, а у багатьох випадках запровадження даного методу обмежується формуванням бюджету у вигляді програм. Деякі країни все ж таки здійснюють моніторинг, але обмежено, формально. Розвинені країни у процесі удосконалення програмно-цільового методу бюджетування приділяють моніторингу результативності бюджетних видатків велику увагу, цей моніторинг поширюється на всі рівні влади. Дуже активно система моніторингу використовується й удосконалюється у таких країнах, як США, Канада, Австралія, Великобританія, Швеція, Фінляндія, Нідерланди, Нова Зеландія [8, с. 26–27].

Ознаками подібного моніторингу в Україні є звітність про виконання бюджету, результати зовнішнього аудиту фінансової та господарської діяльності бюджетних організацій, зокрема аудит ефективності виконання бюджетних програм.

Значна кількість місцевих бюджетів в Україні, а також тенденції зростання обсягів та зміни структури місцевих фінансів вимагають перегляду підходів до організації державного фінансового контролю за їх виконанням. У зв'язку із цим потребує змін Порядок проведення органами Державної фінансової інспекції України державного фінансового аудиту місцевих бюджетів. Державний фінансовий аудит виконання місцевого бюджету варто визначити як різновид державного фінансового аудиту, спрямований на оцінку дотримання вимог бюджетного законодавства на усіх стадіях бюджетного процесу, законності та ефективності використання бюджетних коштів, державного і комунального майна, визначення резервів наповнення доходами місцевих бюджетів.

Очевидно, що будь-які реформи, зокрема у фінансовій системі, вимагають значних фінансових витрат, проте у майбутньому, коли стануть зрозумілими позитивні наслідки таких дій, держава лише вииграє, а ці витрати компенсуються.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Савченко Л. Правові основи фінансового контролю: [навч. посібник] / Л. Савченко. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 241 с.
2. Кочерин Е. Контроль в системе управления социалистическим производством. Вопросы теории и практики / Е. Кочерин. – М.: Экономика, 1982. – 216 с.
3. Тихомиров Ю. Механизм управления в развитом социалистическом обществе / Ю. Тихомиров. – М.: Наука, 1978. – 336 с.
4. Коваленко А. Місцеві фінанси як фінансово-правова категорія та об'єкт фінансового контролю / А. Коваленко // Форум права. – 2008. – № 3. – С. 213 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-3/08kaaofk.pdf>.
5. Олійник Д. Актуальні питання контролю за виконанням місцевих бюджетів / Д. Олійник // Фінансовий контроль. – 2008. – № 4. – С. 7–11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://195.78.68.73/kru/uk/publish/article/53838#_ftnref1.
6. Використання бюджетних коштів органами місцевого самоврядування на контролі // Матеріали відділу з питань взаємодії із засобами масової інформації та зв'язків з громадськістю виконавчого апарату Черкаської обласної ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oblrada.ck.ua/news/24759.html>.
7. Єфименко К. Прокурорський нагляд за додержанням законності при витрачанні й використанні місцевих цільових фондів / К. Єфименко // Право України. – 1995. – № 9–10. – С. 10.
8. Запатріна І. Удосконалення процесів контролю за ефективним використанням бюджетних коштів в Україні / І. Запатріна // Збірник наукових праць МННЦ ІТіС «Економіко-математичне моделювання соціально-економічних систем». – 2007. – № 12. – С. 27.